

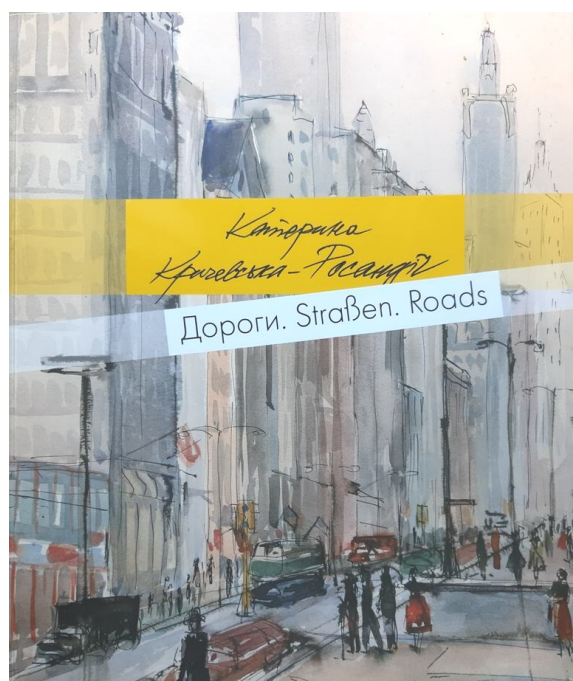
УДК 75 : 929

DOI: <https://doi.org/10.33782/2708-4116.2022.3.162>

*Олена Подобед**

ЖИТТЄВІ Й МИСТЕЦЬКІ ДОРОГИ КАТЕРИНИ КРИЧЕВСЬКОЇ-РОСАНДІЧ

Рецензія на альбом: Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads / Музей української діаспори; упоряд. О. Підсуха. Київ: Huss, 2021. 248 с.

Протягом не одного десятиліття українська культура розвивалася та продовжує розвиватися паралельними потоками на материковій Україні й у країнах розселення українських емігрантів і діаспоріан. Понад століття українські митці та мисткині у країнах Європи й Америки виконували та виконують важливу місію в рамках культурної дипломатії. Однак донедавна колосальний культурний пласт, створений українськими митцями поза межами України, залишався *tabula rasa* для громадян України. Протягом кількох останніх десятиліть поступово повернуто в український інформаційний простір десятки імен українських письменників, художників, скульпторів, театральних діячів.

У цьому контексті привертає увагу міжмузейний міжнародний проєкт, реалізований у 2021 році з ініціативи київського Музею української діаспори. Він був присвячений творчості представниці всесвітньовідомої мистецької династії Кричевських – Катерині Кричевській-Росандіч (02.09.1926 – 03.11.2021). Організатори проєкту ставили на меті познайомити широку громадськість з колосальним пластом національної культурної спадщини онуки Василя Кричевського й у такий спосіб долучитися до відзначення 95-ліття від народження української й американської художниці. Важливо, що реалізація проєкту відбулася за життя мисткині та меценатки.

* *Подобед Олена Андріївна* – доктор історичних наук, доцент, доцент кафедри джерелознавства та спеціальних історичних дисциплін історичного факультету Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова (Київ, Україна);

ORCID: <https://orcid.org/0000-0002-7819-1439>; e-mail: o.a.podobyed@npu.edu.ua

Структурно міжмузейний міжнародний проєкт складався з чотирьох виставок і видання альбому. Проєкт розпочався з виставки «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги і люди» в Музеї української діаспори (29.07. – 19.09.2021). Експозиція ознайомила відвідувачів із творчою лабораторією художниці в контексті її навчання, мистецьких впливів, доленосних зустрічей і родинного оточення. Уперше експонувалися роботи раннього періоду творчості Кричевської-Росандіч – акварелі 1941-1943 років.

Наступним естафету підхопив Національний музей «Київська картинна галерея», у стінах якого протягом 29.09. – 17.10.2021 р. відбувалася виставка «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads». В експозиції були представлені найяскравіші краєвиди художниці: від замальовок с. Хохітва 1943 р., пейзажів Німеччини та Франції, написаних у ДіПі-таборах, до каліфорнійських етюдів та українських акварелей зрілого періоду творчості.

Окрім того, протягом 2-30 вересня 2021 р. в музеях міст, тісно пов'язаних з історією роду Кричевських, відбулася мультимедійна виставка «Катерина Кричевська-Росандіч. 95». Так, у Полтаві, Сумах, Лебедині й Опішному можна було побачити 95 вибраних робіт мисткині. У свою чергу, на онлайн-виставці «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги», що у вересні 2021 р. розташовувалася на фейсбук-сторінці Музею української діаспори, було представлено 19 вибраних творів художниці з колекцій українських і світових музеїв.

Останнім акордом проєкту став вихід науково-мистецького альбому «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads», презентація якого відбулася 12 жовтня 2021 р. у приміщенні Національного музею «Київська картинна галерея». Вихід у світ рецензованого альбому став неабиякою подією у науковому та мистецькому житті України. Це перше видання, в якому опубліковано дослідження життєвого й творчого шляху Катерини Кричевської-Росандіч, окремі сторінки її рукописів, представлено широку ретроспективу творчості мисткині – 272 роботи – акварелі, олійні роботи, тиражна графіка та скетчі, а також оприлюднено вибрану хронологію життя і творчості художниці.

Привертає увагу назва альбому «Дороги. Straßen. Roads», написана трьома мовами. Це не випадково. Життєва й мистецька дорога Катерини Кричевської-Росандіч розпочалася в Україні, яка у подальші роки еміграції залишалася для діячки духовним орієнтиром. Далі, у силу обставин, дорога привела Катрусю до Європи, де сформувався її художній смак і стиль. Окрім того, у повосенній Західній Німеччині для багатьох переміщених осіб і біженців з України вирішувалася екзистенційна проблема: бути чи не бути? Саме в Європі, за умов постійної загрози примусової репатріації на «родіну», родина Кричевських змогла відстояти своє право на життя і творчість у вільній країні. З Німеччини дорога привела юну Катрусю до США. Сонячна Каліфорнія на наступні 70 років стала для неї другою домівкою.

Жовтий колір використано в оформленні обкладинки та сторінок альбому не випадково. Це улюблений колір Катерини Кричевської-Росандіч, щоправда мисткині був до вподоби більш м'який – «меланхолійний світло-жовтий»¹.

Структурно альбом складається з 5 статей, 2 опублікованих джерел і каталогу робіт Кричевської-Росандіч. Авторами статей стали мистецтвознавиці, культурологині та мисткині з України, які були безпосередньо знайомі з пані Катериною, протягом не одного

¹ Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads / Музей української діаспори; упоряд. О. Підсуха. Київ: Huss, 2021. С. 20.

року / десятиліття листувалися з нею, товаришували, досліджували життєвий і творчий шлях діячки, влаштовували виставки її творів на батьківщині.

Зі сторінок їхніх праць постає образ щирої та щедрої, цілеспрямованої та працьовитої, загартованої життям і сильної духом, відкритої до спілкування та співпраці художниці й меценатки з чарівною посмішкою. Катерину Кричевську-Росандіч, яка проживала далеко поза межами України, життя спонукало виконувати важливу місію – вона стала не лише берегинею пам'яті про знамениту мистецьку династію Кричевських, а й змогла зберегти для прийдешніх поколінь окремі роботи діда Василя Кричевського, колекцію робіт батька Василя Кричевського (молодшого) та дядька Миколи Кричевського, частину сімейного архіву, а загалом – «культурні коди» українського народу. Майже усі мистецькі роботи та значну частину архіву, а також власні твори щедро меценатка передала на батьківщину і вони вже стали окрасою музеїв у Києві, Полтаві, Опішні, Сумах і Лебедині. Таким чином Кричевська-Росандіч долучилася до повернення із забуття безцінного пласту національної культури та створила передумови для ознайомлення українців з мистецькою спадщиною родини, до якої і сама мала честь належати.

Оксана Підсуха, мистецтвознавиця, директорка Музею української діаспори, у нарисі «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads» вперше в історіографії зробила спробу проаналізувати життєвий і творчий шлях мисткині. Джерельну основу дослідження склали опубліковані спогади української художниці², її інтерв'ю, дане Оксані Підсусі 2015 р. у Каліфорнії (США), документи з особистого архіву Кричевської-Росандіч, світлини з фондів Музею української діаспори, матеріали преси. Дослідниця дійшла висновку, що виняткове значення на формування світогляду маленької Катрусі справила її родина – дідусі Василь і Федір Кричевські, батьки Василь (молодший) та Олена Кричевські, дядько Микола Кричевський. Не дивно, що «творчі гени» вплинули на вибір професії Кричевської-Росандіч, яка, можна сказати, народилася «з пензлем у руках».

Катерині Кричевській-Росандіч судилося прожити довге життя, однак лише 15 із 95 років їй довелося провести в рідній Україні. У 1943 р. батьки Катерини, як і чимало представників української інтелігенції, прийняли непросте рішення стати на шлях вимушеної еміграції. Далі були Чехія, Австрія, Німеччина та віїзд за океан, до США. На думку О. Підсухи, саме дороги еміграції стали «головним життєвим університетом для Катрусі»³. В Америці Кричевська-Росандіч змогла реалізувати себе як професійна художниця: її роботи були окрасою виставок, їх вважали за честь мати у своїх приватних колекціях поціновувачі мистецтва. Тут вона знайшла й особисте щастя.

Новим імпульсом не лише для творчості, а й для багатогранної громадської та благодійницької діяльності Катерини Кричевської-Росандіч стало проголошення незалежності України. Через півстоліття після вимушеної еміграції у 1993-му році діячка змогла побувати на батьківщині. Відтоді вона стала щирим другом не одного музею, до яких протягом наступних трьох десятиліть передавала неоціненні скарби – твори живопису родини Кричевських, меморіальні речі та документи з власного архіву.

Привертає увагу стаття Ганни Лексіної, мистецтвознавиці, заступниці директорки Музею української діаспори, «Микола і Катерина Кричевські. Учителі і учениця». Взнявши

² Кричевська-Росандіч Катерина. Мої спогади. Київ: Родовід, 2006. 208 с.

³ Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads... С. 14.

за основу спогади Кричевської-Росандіч, а також світлини та роботи Миколи і Катерини, дослідниця реконструювала творчі взаємовідносини «французького» дядька і племінниці. Авторка дійшла висновку, що вирішальний вплив на формування творчої манери художниці справив саме брат батька – Микола Кричевський. Захопившись у дитинстві легкими та повітряними пейзажами Парижа і Венеції, написаними М. Кричевським, Катерина вже у дорослому віці у США й Італії отримала довгоочікувану можливість опанувати під керівництвом «Колі» секрети створення імпресіоністичних акварелей.

Культурологиня, с.н.с. Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського Галина Галян у невеликій статті окреслила основні напрями взаємовідносин Кричевської-Росандіч із Полтавщиною та полтавцями: родинні, особисті, мистецькі та меценатські. У свою чергу, Ніна Саєнко, мисткиня декоративного мистецтва, подала штрихи до взаємовідносин мистецьких родин Кричевських і Саснків. У тексті статті авторка навела розлогі цитати з листів свого батька Олександра Саєнка, Василя Кричевського 1920–1930-х років, а також з листа К. Кричевської-Росандіч 1993 р., які зберігаються в її особистому архіві. Авторка останньої статті – Ірина Малакова, дружина киевознавця Дмитра Малакова. З її сторінок можна довідатися окремі деталі взаємовідносин Катерини з художником Георгієм Малаковим і родиною його брата Дмитра.

Родзинкою рецензованого видання є опубліковані джерела – уривки зі щоденника і нотатки Катерини Кричевської-Росандіч. Діячка протягом не одного року вела щоденник, до якого каліграфічним почерком занотувувала ключові події власного життя, частина яких стала неодмінною складовою історії України, свої спостереження та міркування, враження від побаченого та почутого. Незадовго до відходу у вічність вона надіслала із США до Музею української діаспори кілька рукописних сторінок щоденника, датованих 1945 і 1949 роками. У першому уривку авторка описала типову подію, яка сталася 6 вересня 1945 р. у таборі переміщених осіб і біженців у Мангаймі (Західна Німеччина) – спробу репатріювати радянських громадян до СРСР. Інформація Кричевської-Росандіч доповнює численні опубліковані спогади та щоденники інших ДіПістів, як-от Галини Воскобійник⁴, Лариси Залеської Онишкевич⁵, Уласа Самчука⁶ та багатьох інших. У другому – перші дні побуту на американській землі у травні 1949 р. На основі своїх щоденникових записів Катерина Кричевська-Росандіч підготувала й у 2006 р. опублікувала книгу спогадів. Порівняння сторінок щоденника із відповідними сторінками мемуарів⁷ дає підстави зробити висновок, що попри змістову схожість у щоденникових записах, події описані глибше та детальніше, що підсилює їхню джерелознавчу цінність.

У «Нотатках мисткині», написаних Кричевською-Росандіч 1989 року, ймовірно для докторки мистецтвознавства Валентини Рубан-Кравченко, міститься цінна інформація для біографів діячки. На їхніх сторінках Кричевська-Росандіч довірливо писала про своє

⁴ *Воскобійник Г.* Свобода і далі: шлях української жінки до нового життя в Америці. Львів: ЛА «Піраміда», 2018. 284 с.

⁵ *Залеська-Онишкевич Л.* Бомби, границі і два праві черевички. Друга світова війна очима дитини-біженця. Львів: Літопис, 2018. 258 с.

⁶ *Самчук У.* Планета Ді-Пі. Вінніпег: Волинь, 1979. 355 с.

⁷ *Кричевська-Росандіч Катерина.* Мої спогади... С. 103-104, 118.

дитинство та становлення як художниці, розмірковувала про мистецтво і цінності, розповідала про свої літературні та музичні вподобання.

Текстова частина рецензованого альбому щедро проілюстрована світлинами, переважно з фондів Музею української діаспори, а також фотокопіями документів.

Справжньою окрасою рецензованого видання є каталог робіт Катерини Кричевської-Росандіч. Аквазелі й олійні роботи у ньому згруповані за хронологічним принципом, а тиражну графіку та скетчі винесено в окремі розділи. Альбом налічує 272 роботи, з них 235 представлено безпосередньо у каталозі, а решта оприлюднена на сторінках першої, текстової, частини альбому. Більшість робіт (понад 160) нині зберігаються в фондах Музею української діаспори, а решта – у фондах Полтавського краєзнавчого музею імені Василя Кричевського, Сумського обласного художнього музею імені Никанора Онацького, Лебединського міського художнього музею імені Б.К. Руднева, Музею мистецької родини Кричевських в Опішному, Шевченківського національного заповідника та Українського музею в Нью-Йорку. Окрім того, до альбому увійшли вибрані твори художниці з українських та американських приватних колекцій.

Ранній період творчості (1942-1948 рр.) представлений роботами, виконаними в Україні та Західній Німеччині. Характерно, що в епоху ДіПі на своїх полотнах художниця зображувала не зруйновану Німеччину, а красу природи й архітектури країни, яка дала їй тимчасовий прихисток. У подальшому це стало прикметою творчої манери мисткині. У наступному розділі каталогу, що датується 1949-1958 рр., представлено роботи, написані у перше десятиліття перебування у США. Серед них – краєвиди Нью-Йорка, Чикаго, Сан-Франциско, роботи у жанрі ню, автопортрет, а також низка українських робіт, написаних з пам'яті.

До розділу «1959-1969» увійшли роботи, створені за результатами туристичної поїздки Європою, а також краєвиди США, натюрморти, пейзажі та марини. Четвертий розділ охоплює роботи, написані у 1970-х – 1993 рр. – краєвиди США, Європи та рідної України. Якщо у попередні півстоліття Кричевська-Росандіч писала Україну з пам'яті, то після відвідин батьківщини у 1993 р., мисткиня по поверненню додому створила серію українських акварелей. Серед них – «Софійська вулиця. Київ», «Лук'янівський цвинтар», «Музей І. Котляревського. Полтава», «Вечір у Новгород-Сіверському», «Вітряки біля Диканьки». Ці та інші роботи сформували п'ятий розділ каталогу «1994-2000-ті».

Таким чином, видання альбому «Катерина Кричевська-Росандіч. Дороги. Straßen. Roads» стало вагомою подією у мистецькому та науковому житті України. Безкоштовне розповсюдження книги серед бібліотек України створило передумови для ознайомлення широкого кола громадськості з непересічною особистістю мисткині Катерини Кричевської-Росандіч та її творчістю. Альбом стане у пригоді дослідникам життя та діяльності Кричевської-Росандіч, історії світового українства й мистецтва ХХ – початку ХХІ ст.